

પત્રસેતુ

શ્રી વિષ્ણુ પંડ્યા,
અધ્યક્ષ, ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી,
ગાંધીનગર

સ્નેહી શ્રી વિષ્ણુભાઈ,

નમસ્તે,

૯મી જૂન, ૨૦૧૭નો તમારો પત્ર મળ્યો. ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીના હવે પછીના ગુજરાતી સાહિત્ય અંગેના કામ વિશે વિચાર-વિમર્શ કરવા માટે એક મિલનગોષ્ઠિ આપે યોજી અને એમાં જોડાવા નિમંત્રણ આપ્યું, એ માટે આભાર. પણ ભારે ખેદની વાત એ છે કે ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીએ જે કામ પહેલું અને તાકીદે કરવાનું બાકી છે, એ જ કામને તમે મિલનગોષ્ઠિ અને વિચાર-વિમર્શમાંથી બાતલ કરવાનો નિર્ણય કર્યો અને એ નિર્ણય નિમંત્રણપત્રમાં નિમંત્રિતોને લાગુ પડે એ રીતે લખી મોકલ્યો. તમે જે મુદ્દાને બાકાત રાખવાનો નિર્ણય લખી મોકલ્યો છે, એ મુદ્દો છે ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીની સ્વાયત્તાનો મુદ્દો.

આ મુદ્દો શો છે ? સાહિત્ય અકાદમીનું સંચાલન જેમના હાથમાં સોંપાય એવા એના પ્રમુખની પસંદગી અકાદમીના સભ્યો ચૂંટણીની પ્રક્રિયા દ્વારા કરે કે ગુજરાત સરકાર, ચૂંટણીને બાજુ મૂકી સીધી નિમનક વડે કરે, એ વિકલ્પો વચ્ચેની પસંદગીનો આ પ્રશ્ન છે. અકાદમીના બંધારણમાં આ પસંદગી થઈ ચૂકી છે અને એ બંધારણે સરકારી નિમણૂક નહીં, પ્રમુખની સભ્યો દ્વારા થતી ચૂંટણીને સ્વીકારી છે. સરકાર વડે અકાદમીના પ્રમુખની નિમનક નહીં, સભ્યો દ્વારા એમની લોકશાહી રીતે ચૂંટણી, એ છે અકાદમીની સ્વાયત્તા. ભૂતકાળમાં શ્રી ઉમાશંકર જોશી, યશવન્તભાઈ શુક્લ, અને દર્શક જેવા વિચારવન્ત લેખકોએ ને તાજેતરમાં શ્રી નારાયણભાઈ દેસાઈ, નિરંજનભાઈ ભગત અને ચન્દ્રકાન્તભાઈ ટોપીવાળા જેવા વિચારવન્ત લેખકોએ અને અન્ય અનેકોએ જેને ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી સાથેના પોતાના સંબંધ માટે નિર્ણાયક ગણી હતી એવી આ અકાદમીની સ્વાયત્તાને તમે ‘અકારણ વિવાદાસ્પદ મુદ્દો’ ગણાવો છો અને એ અંગે વાત ન કરવાની શરતે આ મિલનગોષ્ઠિ અને વિચાર-વિમર્શમાં સહુને નિમંત્રણ આપો છો, એ ખેદની જ નહીં, અવિનયની જ નહીં, પણ અકાદમી માટે, ગુજરાતી સાહિત્ય માટે અને એ વડે પોષાતી પ્રજા માટે વિઘાતક વાત છે.

પડોશી દેશો કરતાં ભારત જુદો જ, માનવીય ગૌરવભર્યો, પ્રગતિ કરતો, સ્વાતંત્ર્યભર્યો દેશ છે, એના મૂળમાં એની લોકશાહી પદ્ધતિએ રાજ્ય જેવી અતિમહત્વની સંસ્થાને યે ચલાવવાનો દેશે લીધેલો અને જાળવેલો નિર્ણય છે. આપણા વિચારવન્ત દેશનો એ નિર્ણય એક તરફ છે. અને સામી તરફ ઉમાશંકર જોશી, દર્શક, નિરંજન

ભગત, નારાયણભાઈ દેસાઈ આદિએ પુરસ્કારેલા બંધારણ મુજબ જે થવી જોઈતી હતી એવી કોઈ ચૂંટણી વગર અકાદમીના અધ્યક્ષસ્થાને થયેલી નિમણૂક અંગે તમે લીધેલો નિર્ણય છે. એ બે પરસ્પર વિરોધી છે, એ ભારે દુઃખની વાત છે. સ્વાયત્તાના મુદ્દાને ‘અકારણ વિવાદાસ્પદ’ મુદ્દો ગણવા-ગણાવવાનું વલણ એ તફાવતની નીપજ છે.

સવાલ સાહિત્યના સંખ્યાબંધ કાર્યક્રમો કરી બતાડવાનો, અનેક પુસ્તકો છાપી દેખાડવાનો, મનોરંજનપૂર્વક મેદની જમા કરી આપવાનો નથી. સવાલ સાહિત્ય વડે વ્યક્તિ, સમાજ, પ્રજા અને દેશને વધારે આત્મનિર્ભર, વિચારવન્ત બનવામાં સહાય કરવાનો છે. પોતાની પ્રાણપ્રદ સંસ્થાઓ અંગે જાતે વિચારીને, ગંભીરપણે, પોતે યોગ્ય નિર્ણય કરી શકે, એવું આપઘડતર ગુજરાતી, ભારતીય વ્યક્તિ-સમાજ-પ્રજાનું થાય, એવા યત્નો કરવાનો છે. આપની નિમણૂક અને આ નિમંત્રણ-પત્રમાં આપે શરૂ કરેલી કાર્યશૈલી, બન્ને ફેરવિચાર માગી લે છે.

આવા ફેરવિચાર માટે અમને બોલાવશો તો આનંદ થશે.

આશા છે કે આપણે સહુ સાથે મળી અકાદમીની સ્વાયત્તા ફરી કાર્યાન્વિત કરીશું.
ફરી નમસ્તે.

સિતાંશુ યશશ્ચન્દ્ર
વડોદરા

*

(અન્યથા તો અલભત) પ્રિય વિષ્ણુભંઈ,

મૂળ એક સવાલ પરથી ધ્યાન ન હટાવીએ. ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીના અધ્યક્ષની સરકારને હાથે નિમણૂક થવી જોઈએ કે અકાદમીના સભ્યો દ્વારા ચૂંટણી થવી જોઈએ ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર કેવળ આજની સરકારને નહીં; આવતી કાલની સરકારને પણ આજે આપણે આપવાનો છે. પચાસ વરસ પછીના ગુજરાતીઓ પણ આપણા દરેકના આ અંગેના જવાબને વાંચશે ને મૂલવશે.

તમારા ૧૯ જૂનના જવાબી પત્રમાં તમે મને કરેલા સંબોધનમાં ‘પ્રિય’ વિશેષણ મૂક્યું અને વાજપેયીજીના પુસ્તક અંગેના એક સમારંભમાં આપણે મળ્યા હતા એ સુખદ સ્મરણ તાજું કર્યું. એનો તો સ્મૃતિ-આનંદ છે જ. ‘મીસાવાસ્યમ્’ના લેખક માટેનો સ્નેહાદર તો શેનો ડગે ? એ તો ગ્રંથમૂલક છે. પણ આજે મુદ્દો જુદો અને ગંભીર છે.

કોઈ પણ જનનાયક કે રાજકીય પક્ષ માટે સાગમટે વિરોધ કરવો કે એમનું સાગમટે સમર્થન કરવું એ કોઈ પણ લેખકનું કે નાગરિકનું કામ નથી. તમે તમારા પત્રમાં જેમને વર્ગીકૃત કરી ચોપડે ચઢાવ્યા છે, એવા અકાદમીની સ્વાયત્તાને ચાહનારા સહુ લેખકો પર, આ મુદ્દે, (અકાદમીના અધ્યક્ષની બંધારણ અનુસાર ચૂંટણી ન કરતાં સરકારી સત્તાથી નિમણૂક કરી દેવાના કામના ગંભીર વિરોધના મુદ્દે) તમારા વર્ગીકરણ

દ્વારા થાય છે એવું દોષારોપણ કરવું એ ઠીક નથી. મને પણ એ સહુ લેખકોમાંનો એક ગણો, એ વિનંતી. તમારા પત્રમાંની એ ચાતુર્વર્ણ કે વર્ગવ્યવસ્થા અનુચિત છે. કેમ કે આજની, ગઈ કાલની કે આવતી કાલની સરકારનો મુદ્દાસરનો સ્પષ્ટ વિરોધ, સરકારી અને સરકારી અકાદમીના લાભો જતા કરીનેયે, ન કરવો, એ તો લેખક અને નાગરિકનો ધર્મ ચૂક્યા બરોબર થાય. સ્વાયત્તતા આંદોલન સાથે જોડાયેલા સહુ કોઈ એ ચૂક ન થાય એ માટે એકસાથે રહીને, સચેત છે.

‘મીસાવાસ્થમ્’ લખતાં તમને થયું હશે એવો મૂળ સવાલ મને આ સમયે થાય છે : આ ચૂંટણી, આ લોકશાહી, આ સ્વાયત્તતા તે શું છે ?

તમને મોકલેલો મારો પત્ર, અને એને તમે આપેલો ઉત્તર, આપણા એક દૈનિકે પાસે પાસે છાપ્યા છે. એમાં મારા પત્રમાંથી એક પરિચ્છેદ કાઢી નાખ્યો છે. એ ‘ઈરેઝ્ડ’ મુદ્દો આજના આ પત્રમાં ફરી તમારા અને સહુના ધ્યાન પર લાવું.

જેને નજરાંદાજ કરવાનો યત્ન કરાયો છે, એવો મારા પત્રમાંનો એ પેરેગ્રાફ, અને તે પછીનો પેરેગ્રાફ આ મુજબ છે.

આ (જેની ચર્ચા ન કરવાનું સંવાદસભા માટેના તમે પાઠવેલા નિમંત્રણપત્રમાં સહુ જણાવાયું છે, તે) મુદ્દો શો છે ? સાહિત્ય અકાદમીનું સંચાલન જેમના હાથમાં સોંપાય એવા એના પ્રમુખની પસંદગી અકાદમીના સભ્યો ચૂંટણીની પ્રક્રિયા દ્વારા કરે કે ગુજરાત સરકાર, ચૂંટણીને બાજુ મૂકી સીધી નિમણૂક વડે કરે, એ વિકલ્પો વચ્ચેની પસંદગીનો આ પ્રશ્ન છે. અકાદમીના બંધારણમાં આ પસંદગી થઈ ચૂકી છે અને એ બંધારણે સરકારી નિમનક નહીં, પ્રમુખની સભ્યો દ્વારા થતી ચૂંટણીને સ્વીકારી છે. સરકાર વડે અકાદમીના પ્રમુખની નીમણૂક નહીં, સભ્યો દ્વારા એમની લોકશાહી રીતે ચૂંટણી, એ છે અકાદમીની સ્વાયત્તતા.

ભૂતકાળમાં શ્રી ઉમાશંકર જોશી, યશવન્તભાઈ શુક્લ અને દર્શક જેવા વિચારવન્ત લેખકોએ ને તાજેતરમાં શ્રી નારાયણભાઈ દેસાઈ, નિરંજનભાઈ ભગત અને ચન્દ્રકાન્ત ટોપીવાળા જેવા વિચારવન્ત લેખકોએ અને અન્ય અનેકોએ જેને ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી સાથેના પોતાના સંબંધ માટે નિર્ણાયક ગણી હતી એવી આ અકાદમીની સ્વાયત્તતાને તમે ‘અકારણ વિવાદાસ્પદ મુદ્દો’ ગણાવો છો અને વાત ન કરવાની શરતે આ મિલનગોષ્ઠિ અને વિચાર-વિમર્શમાં સહુને નિમંત્રણ આપો છો. એ ખેદની જ નહીં, અવિનયની જ નહીં, પણ અકાદમી માટે, ગુજરાતી સાહિત્યને માટે અને એ વડે પોષાતી પ્રજા માટે વિઘાતક વાત છે.

આ મુદ્દો વિષ્ણુભાઈ, ઈરેઝ કરવા જેવો નથી.

ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીના અધ્યક્ષપદે સરકારી સત્તાની રૂએ, અકાદમીના બજેટનાં બધાં નાણાં પોતે આપે છે, એ અધિકારે, કોઈ પણ સરકાર નિમણૂક કરે, ચૂંટણી ન થવા દે, એ પ્રથા (ગમે તે પક્ષની સરકાર, ગમે તે સમયગાળામાં હોય તોપણ) સર્વથા અસ્વીકાર્ય છે, એમ મારું અને બીજા લેખકોનું માનવું છે. પણ એમ કહેનારાઓ ઉપર વિવિધ આરોપો કરી, એ પ્રથાના સમર્થનમાં આવનારા કેટલી સંખ્યામાં છે, એ આંકડા

તમે મારા પરના પત્રમાં આપ્યા છે. અહીં સવાલ આંકડાઓનો નથી, આ કે તે પક્ષની સરકારનોયે નથી; સવાલ ગુજરાતી સાહિત્યની એક મહત્ત્વની અને પ્રજાના પૈસે ચાલતી સંસ્થાના સ્વરૂપનો, એના સંચાલનની પદ્ધતિનો છે.

પ્રજાએ ચૂંટેલી સરકાર પોતાની ભાષાના સાહિત્યની એક મહત્ત્વની સંસ્થાનું સંચાલન કરવામાં કઈ પ્રથા, કઈ પદ્ધતિ અપનાવે ? એ સાહિત્યિક સંસ્થા જે ભાષાની છે એ ગુજરાતી ભાષા-સાહિત્યના ઉમાશંકર જોશી આદિ ઉત્તમ લેખકોએ આગ્રહ રાખીને બનાવેલા બંધારણને બાજુ રાખીને ? એ મુજબની અધ્યક્ષસ્થાન માટેની ચૂંટણીની પ્રથાને બંધ કરીને, અને પોતાની સત્તાને જોરે અધ્યક્ષની નિમણૂક કરીને ? એ રીતે સંસ્થા-સંચાલન કરવાનું કોઈ વિચારવંત સરકાર પસંદ કરે ? જો અનવધાનથી કોઈ સરકાર એમ કરે, તો એ સરકારને એ મુદ્દા પર ટેકો આપનારાઓને એ સરકારના હિતેચ્છુ ગણવા કે કેમ ? આ મુદ્દો પણ સહુ વિચારવંતો (સમાજમાં અને સરકારમાં રહેલા વિચારવંતો) વિચારે.

સાહિત્યની સંસ્થાને આ રીતે ચલાવવા બદલ સરકારની પીઠ ઉમાશંકર જોશી, દર્શક આદિએ આજે થાબડી હોત એમ તમે પત્રમાં લખ્યું છે. આ મુદ્દે પોતાની પીઠ પર, થાબડવાને બહાને પણ કોઈ પોતાનો હાથ તમારી કે સરકારની પીઠ તરફ લઈ જાય, તો એ હાથ ઉમાશંકર જોશી કે દર્શકનો ન હોય, એમ માનું છું. વળી સદ્ભાવ હોવાને કારણે સૂચવું કે એ ‘મહાનુભાવો’ની હાથની મુઠ્ઠીમાં શું ઝાલેલું હોઈ શકે, એ પણ, જેની એ પીઠ હોય એણે સમયસર વિચારી લેવું જોઈએ.

‘હવેલી લેતાં ગુજરાત ખોઈ’, એ શબ્દો ગુજરાતની પ્રજાએ આજ સદીઓથી યાદ રાખ્યા છે. રાજકીય પક્ષોમાં જે વિચારવંત, પ્રજાહિતચિંતક, કર્મઠ અને કામયાબ શક્તિપ્રવાહો છે, એમને માટે નાગરિકને નાતે મારા મનમાં, બલ્કે તમારી વર્ણવ્યવસ્થામાં અલગ પાડેલા પણ આ મુદ્દે એકજૂટ એવા સહુના મનમાં સદ્ભાવ અને શુભેચ્છા છે. એ સદ્ભાવ અને શુભેચ્છાની ભૂમિકાએથી જ, સરકારને અને તેમને એક વિનંતી. આ વરસ - બે વરસના ગાળામાં ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીના ઉમાશંકર જોશી આદિએ જેનો આગ્રહ રાખ્યો છે એ બંધારણ ફરી સક્રિય થાય. અધ્યક્ષ ફરી ચૂંટણી દ્વારા પસંદ થાય. લોકશાહી રીતે પણ ઉત્તમ અને ઝડપી કામ થઈ શકે છે એ હકીકત ભારતમાં સિદ્ધ થઈ છે (અને પડોશી દેશોમાં નથી થઈ શકી). ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી એ ભારતીય રીતે ફરી ચાલે. બંધારણ અનુસાર ચૂંટણી, ન કે સત્તા અને પૈસાને જોરે નિમણૂક, એ રીતે ચાલે. એમાં લેખકો, પ્રજા, સરકાર સહુનું ગૌરવ છે. એ હકીકત ભારતના ગુજરાતની પોતાની સાહિત્ય અકાદમીમાં પણ આજે નહીં તો વરસે બે વરસે ફરી સિદ્ધ થાય. એ અપેક્ષા અને શુભેચ્છા. તમે, વિષ્ણુભાઈ, એ રિસ્ટોરેશનની પ્રક્રિયામાં ફરી સક્રિય બનો, આપણી સહુની સાથે.

-- સિતાંશુ યશશ્ચન્દ્ર,
૨૭ જૂન, ૨૦૧૭

*

પ્રિય સિતાંશુ,
તમારો પત્ર સમયસર મળી ગયો હતો પણ સંવાદ સભામાં વ્યસ્ત હતો એટલે જલ્દીથી જવાબ આપી શક્યો નથી તેને માટે દિલગીર છું.

આપણી વચ્ચે તો સ્નેહાદર ભાવ રહ્યો છે. અટલબિહારી વાજપેયીજીના પુસ્તક-લોકાર્પણ કાર્યક્રમમાં તમે અને કે.કા. શાસ્ત્રીજી અતિથિ વિશેષ હતા ને રાતે કવિ સંમેલનમાં તમે કાથપઠન કર્યું હતું. ફાર્બસ સામયિકમાં તંત્રીલેખમાં તમે મારા પુસ્તક ‘મિસાવાસ્યમ’ને વખાણ્યું હતું તેનું પણ સ્મરણ છે. આજે તેના અનુસંધાને વર્તમાન મુદ્દા વિષે મારો અભિપ્રાય તમારા સુધી પહોંચાડું છું. કારણ એ છે કે સ્વાયત્તતાના આંદોલનના નામે જે નિવેદનો આવે છે તેમાં ચાર પ્રકારના લોકો સૂત્રધારો છે. એક વર્ગ એ છે જેને નરેન્દ્ર મોદી, ભાજપ, આર.એસ.એસ.નું સાર્વજનિક આધિપત્ય ગમતું નથી તેવા છત્ર સામ્યવાદી ડાબેરીઓ છે. બીજો વર્ગ જેમને કેંક મેળવવું હતું અને મળ્યું નહીં તેવો છે. ત્રીજો વર્ગ વિચારના નામે કોઈ વિરોધી મુદ્દો જીવતો રહે તેવી ઈચ્છા ધરાવે છે. ચોથો વર્ગ તમારા જેવા પ્રબુદ્ધોનો છે જેમાં તમે નિર્દેશિત સાહિત્યકારો - નિરંજન ભગત વગેરે છે. આમા ભગતસાહેબ, રઘુવીર ચૌધરી અને તમારા જેવા સર્જકો સાથે તો કોઈ પણ ચર્ચા થઈ શકે તે હું સ્વીકારું છું.

ચોથું એવું નામ મળતું નથી. સાહિત્ય પરિષદના ઘણા હોદ્દદારોએ અકાદમીના અધ્યક્ષ તરીકે મારી ‘નિયુક્તિ’ને ફોન પર આવકારી છે એ તમારી જાણ માટે લખું છું અને પરિષદની સ્વાયત્તતામાં ગૂંચળાયેલા અને રાજીનામું આપીને છૂટા થયેલા સાહિત્યકારોની યાદી મોટી છે તે તમે જાણો છો. આ હું એટલા માટે લખી રહ્યો છું કે તમે સ્વાયત્તતા અને ચૂંટાયેલા પ્રમુખની વાત આ પત્રમાં કરી છે. એ તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે સરકારના સંપૂર્ણ ખર્ચથી અકાદમી ચાલે છે. જો લોકશાહીની જ વાત કરવી હોય તો આ અકાદમી ગુજરાતની પ્રજાએ ચૂંટી કાઢેલી સરકારે બનાવી છે. અકાદમીમાં ચૂંટણી થાય અને પ્રમુખ તેમાંથી ચૂંટાઈ આવે એટલે ‘સ્વાયત્તતા’ સિદ્ધ થઈ જાય ?

વાસ્તવમાં એવું નથી. અધ્યક્ષ તરીકેની મારી પસંદગીને ગુજરાતનાં તમામ ક્ષેત્રોના મહાજનો તરફથી આવકાર મળતો આવ્યો છે તેનો અર્થ એ છે કે સાહિત્ય-સંસ્થાઓએ માત્ર સાહિત્યનું સંવર્ધન થાય તેના તરફ જ ધ્યાન આપવું જોઈએ. અન્ય સંસ્થાઓમાં સ્વાયત્તતા હોવી જોઈએ કે નહી તેની ચિંતા ચર્ચા અત્યારે જે સ્તરે ચાલે છે તેનાથી તો સાહિત્યકારોની જ પ્રતિભા નાગરિકો પાસે ઝાંખી થવા લાગી છે. એટલે તો પરિષદના બે જ હોદ્દદારોએ ફતવો બહાર પાડ્યો કે અકાદમીની સાહિત્યકાર તેમજ સાહિત્યપ્રેમીઓની ગોઠિમાં જવું નહિ તેમ છતાં અઢારમીએ અમદાવાદમાં જે ગોઠિ થઈ તેના અહેવાલ મેળવશો તો ખાતરી થશે કે ગુજરાતી નાગરિક અને તેનો સાહિત્ય પ્રત્યેનો પ્રેમ કેવું પરિવર્તન ઈચ્છે છે. એકદંડિયા મહેલમાં બેસીને કે દર્શક, દેસાઈ જેવાં નામોનો ઉપયોગ કરીને સ્વાયત્તતાની ઝંડી ફરકાવવામાં આવે છે તેમાં પ્રજાને જરીકેય રસ નથી. તે તો ઉત્તમ સાહિત્ય રચાય, તેનું સંવર્ધન થાય, નવોદિત કલમોમાં પડેલી શક્તિને પારખવામાં આવે તેવાં કામો ઈચ્છે છે. એટલે આ ગોઠિમાં ઉપસ્થિત ૨૦૦

જેટલા, જુદાં જુદાં ક્ષેત્રોના માન્ય આગેવાનો અને વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ મેં કહ્યું કે આ સંવાદ-સભા છે. વિવાદ-સભા નથી અને ૩૦ જેટલા વક્તાઓએ અભિપ્રાય આપ્યા તેમાં ગુજરાતી સાહિત્ય વિશેજ મુખ્ય ચર્ચા થઈ. તેમાંના ઘણા પ્રથિતયશ સર્જકો પણ હતા.

સિતાંશુભાઈ, અકાદમી અને પરિષદ વચ્ચેના આ અર્થહીન સંઘર્ષની જડ તમે સારી રીતે જાણો છો. આ મુદ્દાને અકારણ ચગાવવામાં આવ્યો છે. આજે દર્શક, ઉમાશંકરભાઈ કે બીજા સ્વર્ગસ્થ મહાનુભાવો હોત તો અકાદમીએ ગુજરાતની અસ્મિતા સાથે જોડાયેલા સાહિત્ય સંવર્ધનનું આયોજન કર્યું છે તેને જરૂર પીઠ થાબડી હોત. પરિષદના સમજદાર આગેવાનોએ આત્મમંથન કરવા જેવું છે એવું ઘણાને લાગે છે. ચર્ચા અને સંવાદના દરવાજા સુરેશ જોશી કહેતા તેમ ખુલ્લા છે, ગમે ત્યારે તમે કહેશો ત્યારે જરૂર મળીશું.

વિષ્ણુ પંડ્યા

૧૯-૬-૨૦૧૭

*

સરકારનિષ્ઠા અને તર્કછળ

ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીના અધ્યક્ષ શ્રી વિષ્ણુ પંડ્યાએ ૧૮મી જૂને રાખેલી ‘મિલનગોઠિ’ના પ્રત્યુત્તર રૂપે અમે એમને લખેલું કે -

‘જો તમારી આ ગોઠિ ‘સ્વાયત્તતા અને તેવા અકારણ વિવાદાસ્પદ મુદ્દાને બાજુ પર’ રાખવાની શરત સાથે કરવાની હોય તો એ, તમે લખ્યું છે એવો ‘સહિયારો પ્રયાસ’ રહેતી નથી પરંતુ એકપક્ષી અને પૂર્વગ્રહગ્રસ્ત બને છે. વિચારવિમર્શને જ સીમિત અને કુંકિત કરી દેતું આ એક પ્રકારનું તર્કછળ છે.

હવે, શ્રી સિતાંશુ યશશંદ્ર સાથે થયેલા (જાહેર) પત્ર-વ્યવહારમાં વળી આ શ્રી વિષ્ણુ પંડ્યાનો એક વિલક્ષણ સરકારનિષ્ઠ ‘અવાજ’ સંભળાયો છે એના પ્રતિભાવ રૂપે બેત્રણ બાબતો અમારે કહેવાની થાય છે -

૧. વિષ્ણુભાઈ કહે છે : ‘સ્વાયત્તતા-આંદોલનને નામે જે નિવેદનો આવે છે એમાં... એક વર્ગ એ છે જેને નરેન્દ્ર મોદી, ભાજપનું સાર્વજનિક આધિપત્ય ગમતું નથી.’ એક વખતના ‘સાર્વજનિક આધિપત્ય’ના વિરોધમાંથી તો તમારું મિસાવાસ્યમ આવેલું હવે તમે ‘સ્વાયત્તતા’ના વિરોધમાં એને ‘ગમતુ’ કરશો ? અમારી વાત તો એ છે કે ભાજપ વગેરે કોઈ પક્ષ સામે નહીં, કોઈ પણ સરકારના (હોત એ) ગેરબંધારણીય નિર્ણય સામે અમારો વાંધો છે.

૨. સ્વાયત્તતા એ, વિષ્ણુભાઈ, કોઈ વિરોધી પક્ષ કે કોઈ દલીલ નથી; એ તો સાહિત્ય અને કલા સાથે રહેતું એક કાયમી મૂલ્ય છે જે સાહિત્યકારના સ્વમાનની ખેવના કરે છે.

૩. અમને લાગે છે કે સરકારનો આશય કેવળ સરકાર-નિષ્ઠતાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે એને જ 'સાહિત્ય' અકાદમીના અધ્યક્ષ તરીકે નિયુક્ત કરવાનો રહ્યો છે. જો નિયુક્તિ સાહિત્ય-નિષ્ઠ રહી હોત - સાહિત્યહિતાર્થે કરવી હોત તો જેની લાંબી અને ઊંજળી સાહિત્ય-કારકિર્દી છે, જેનું ઘણું મોટું સાહિત્યિક પ્રદાન છે એવા કોઈ ગુજરાતી લેખકની નિયુક્તિ કેમ ન થઈ? બંનેમાંથી એક પણ વખતે ?

૪. તમે લખો છો કે - 'અકાદમીમાં ચૂંટણી થાય અને પ્રમુખ તેમાંથી ચૂંટાઈ આવે એટલે 'સ્વાયત્તતા' સિદ્ધ થઈ જાય ?'

અધ્યક્ષ એ રીતે ચૂંટાઈ આવે વિષ્ણુભાઈ, ત્યાંથી 'સ્વાયત્તતા' શરૂ થાય. પછી (તમેય જોડાવા ઈચ્છો તો) આપણે સૌ એને સિદ્ધ કરીએ.

લોકશાહી પદ્ધતિએ, સાહિત્યકાર સભ્યો દ્વારા થયેલી ચૂંટણીપ્રક્રિયાનું કેવું પરિણામ આવે એ તો ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની ગત ચૂંટણીએ બતાવી આપ્યું - જેમનું સાહિત્યકાર્ય ન જેવું હતું એની સામે જેમની સાહિત્યકારકિર્દી લાંબી અને ઉચ્ચવળ હતી એ લેખક ચૂંટાઈ આવ્યા. મૂલ્યનિર્ણય સૌએ મળીને કર્યો. અમે તો વિષ્ણુભાઈ, આને જ 'સ્વાયત્તતા' અને 'લેખક-ગૌરવ' ગણીએ છીએ. તમે ?

કુશળ હશો.

લિ.

હિમાંશી શેલત
જયદેવ શુક્લ

રમણ સોની
રમણીક સોમેશ્વર
ડુંકેશ ઓઝા